

підтримки серед населення. Водночас плакати дають можливість вивчити й інші сфери життя людей того часу, наприклад, культурно-освітницьку та соціальну.

Джерела та література

1. Андрусишин Б. І., Опольська Н. М. Обмеження права на свободу творчості на етапі утвердження тоталітарного режиму в Україні (1917–1939 рр.). *Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах: Матеріали другої науково-практичної конференції. 21 травня 2020 р.* Київ: НАПН, 2020. С. 28–36.
2. Бернат Л. А. Плакат як носії соціально-культурного змісту (соціальний плакат). *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація молоді у XXI сторіччі».* Краматорськ, 2017. С. 110–118.
3. Гладун О. Український плакат: етапи розвитку візуально-пластичної мови. *Сучасне мистецтво: зб. ст.* 2018. Вип. 14. С. 115–122.
4. Горбачевський Т. Польське образотворче мистецтво у Львові в міжвоєнний період ХХ ст.: осередки та їх виставкова діяльність, митці. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія.* 2012. Вип. 2. С. 197–201.
5. Донець О. М., Селівачов М. Р. Полоніка в українському друкованому плакаті ХХ століття із зібрання відділу образотворчих мистецтв інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Рукописна та книжкова спадщина України.* 2022. Вип. 29. С. 127–150.
6. Пам'ять про Польщу. База даних оцифрованих архівних документів. URL: <https://pamięcpolski.archiwa.gov.pl/plakaty-z-okresu-wojny-polsko-bolszewickiej/>
7. Фоменко Д., Цинковська І., Юхимець Г. Аркушеві образотворчі видання у фондах НБУВ (1904–1923): бібліографічний покажчик. Київ: НБУВ, 2002. 191 с.
8. Шкандрій М. Авангардне мистецтво в Україні. Київ: «Фабула», 2021. 224 с.

Хромова Вікторія

Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка

ПРОЯВИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ТИСКУ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ДУХОВЕНСТВО ЧЕРНІГІВЩИНИ НА ПОЧАТКУ 1920-Х РР.

Ключові слова: Революційний трибунал, священник, вирок.

Keywords: Revolutionary tribunal, priest, sentence.

Початок 1920-х рр. ознаменувався остаточним встановленням радянської влади на всіх теренах сучасної України, зокрема і на Чернігівщині. Радянська влада суттєво змінила увесь суспільно-політичний лад.

Особливу роль у тотальному контролі держави над суспільством відіграло судочинство. Відповідно до декрету харківського радянського уряду від 4 січня 1918 р. в Україні були запроваджені революційні трибунали. Їм були надані функції боротьби проти контрреволюційних сил, а також мародерів, спекулянтів та зловживань чиновників [5, 68]. У Чернігівській губернії Революційний трибунал був утворений у 1919 р., у якому, зокрема, розглядалися справи стосовно духовенства.

Вищевказані справи, які розслідував Революційний трибунал, висвітлювалися в окремих біографічних дослідженнях істориків та релігійних діячів сучасності:

О. Ф. Тарасенко, О. Д. Гуга [10; 1], а описані кримінальні справи у науково-документальній серії книг «Реабілітовані історією» [9] стосувалися лише священників, у яких вилучали церковне майно або вони були обвинуваченні у приховуванні церковного майна від влади. Комплексна робота, яка б відображала загальну картину соціально-політичного тиску на духовенство Чернігівщини за матеріалами кримінальних справ Револьюційного трибуналу, відсутня.

Зі встановленням радянської влади на теренах сучасної Чернігівщини у 1919 р. все без винятку духовенство потерпало від надмірної уваги органів безпеки та правопорядку. Аналізуючи справи, ми встановили, що деякі священники відчували загрозу і страх за власне положення в суспільстві або навіть життя. Так, Дмитро Михайлович Введенський священник с. Шептаки Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії, надав хабар у сумі 2 000 руб. військовому слідчому Рипацькому (у справі не зазначається ім'я слідчого), щоб у майбутньому його не заарештовували і не притягнули до кримінальної відповідальності [3, арк. 21]. Священника все ж таки заарештували за наданий хабар, але відпустили за зобов'язання не покидати своє місце проживання до проведення суду [3, арк. 9]. Остаточне покарання у справі не було зазначене.

Ретельно перевірялася платоспроможність населення, особлива увага приділялась духовенству. Завдяки поширеній на той час системі доносів можна було визначити майновий стан односельця. У справі священника Андрія Фененко із м. Глухів, мешканка того ж міста Меланія Антонівна Котенкова вказала, що останній мав корову та трьох свиней, наявність яких приховував від влади [4, арк. 5]. У протоколі допиту священник пояснив, що за корову заплатив податок, а свині були вбиті [4, арк. 8]. Згідно з матеріалами справи, священник дотримався встановлених економічних норм і був відпущений. Майже всі священники намагалися сплачувати податки, оскільки боялися каральних заходів щодо їх майна.

У 1922 р. розгорнулася широкомасштабна акція з вилучення церковних цінностей, через що відбулися численні судові процеси над служителями культу зі смертними вироками, ув'язненнями, висилками, адміністративними покараннями [9]. Так, наприклад, архімандрита Рихлівського монастиря на Чернігівщині Євгенія Матвеева та священника Митрофана Радченка звинувачували у переховуванні церковного інвентарю, за що спочатку засудили до розстрілу, а потім змінили покарання на 3 роки ув'язнення [2].

Тиск на духовенство у суспільстві проявлявся також за допомогою антирелігійної пропаганди. У 1923 р. в газеті «Красное знамя» вийшла стаття «Священний гарем». У статті було зазначено, що ігумен Аліпій у с. Свинь поблизу м. Чернігова збирав навколо себе монахинь і займався їх розбещенням. Кримінальна справа проти ігумена Аліпія була закрита у 1924 р. за відсутністю доказів, однак надруковані неправдиві факти принижували гідність самого ігумена та духовенства загалом [6, арк. 21].

Окрім суспільного осуду духовенство змушували виконувати примусові виправні роботи. Так, до 1 року виправних робіт у 1922 р. був засуджений священник Володимир Дмитрович Богоявленський, житель м. Ніжина Чернігівської губернії. У вирокі зазначалося, що останній здійснював обряд панахиди у храмі, куди прихожани приносили хліб і зерно різних культур [7].

Духовенство, за поглядами радянської влади, мало бути абсолютно аполітичним, до того ж підтримувати ідеї влади та допомагати впроваджувати їх у життя, тому політична позиція служителів культу під час Громадянської війни 1917–1921 рр. досконало вивчалася. Священника Василя Михайловича Григоренка із с. Рожівки Остерського повіту Чернігівської губернії визнали винним у співпраці з денікінськими каральними органами. Під час слідства В. М. Григоренко 5 місяців пробув під арештом [8]. Вважаємо, що такі дії примушували священників приховувати власні політичні погляди для власної безпеки.

На основі ґрунтовного аналізу вищевказаних кримінальних справ ми дійшли висновку, що посилений суспільно-політичний тиск з боку органів безпеки та самоврядування до представників духовенства був спричинений антирелігійною кампанією самого радянського уряду, економічною розрухою після Громадянської війни 1917–1921 рр. Служителів культу, так само, як і селян, обмежували у триманні худоби і вимагали сплати податків. Через це деякі священники були вимушені змінити професію і працювати, щоб прогодувати себе і сім'ю. Настоятелів храмів і монастирів підозрювали у постійному зловживанні службовим становищем і приховуванні церковного майна. Дійсно, є факти, які підтверджують, що священники переховували церковний інвентар, оскільки не довіряли радянській владі. Окрім економічного тиску, духовенство було принижено у суспільстві різними антирелігійними кампаніями, через що деякі священники зреклися свого сану. Політичний тиск включав заборону бути учасниками різних організацій чи партій, а також висловлювати власну політичну позицію, тому на початку 1920-х рр. становище духовенства різко погіршилося, а їх авторитет серед місцевого населення був штучно спаплюжений.

Джерела та література

1. Гуга О. Д. Священномученик Феокист Смельницький пресвітер Лосинівський (1937). Ніжин. 2016. 51 с.
2. Дело Архимандрита Рыхловского монастыря Матвеева Евгения, священника того же монастыря Радченко Митрофана и др. в сокрытии церковных ценностей. *Державний архів Чернігівської області*. Ф. Р.-4609, Оп. 1, спр. 5970. 82 арк.
3. Дело священника Виденского в контрреволюции и даче взятки. *Державний архів Чернігівської області*. Ф. Р.-4609, Оп. 1, Т. 1, спр. 291. 34 арк.
4. Дело священника г. Глухов Фененко Андрея в уклонении от налога внесения продналога. *Державний архів Чернігівської області*. Ф. Р.-4609, Оп. 1, спр. 2594. 34 арк.
5. Еткіна І. І. Чернігівський губернський революційний трибунал: «справа Ляховичів». *Сіверянський літопис*. 2021. № 5. С. 67–74.
6. Кримінальна справа. *Державний архів Чернігівської області*. Ф. Р.-326, оп. 1, Т. 1, спр. 1116, 99 арк.
7. Кримінальна справа. Держархів Чернігівської обл., Ф. Р-4609, оп. 1, спр. 6026, 256 арк.
8. Кримінальна справа. Держархів Чернігівської обл., Ф. Р-4609, оп. 1, спр. 2906. 159 арк.
9. Реабілітовані історією. Чернігівська область: у 6 кн. / редкол.: В. М. Хоменко та ін. Чернівці: Десна Поліграф, 2011. Кн. 2. 600 с.
10. Тарасенко О. Ф. Чернігівський архієпископ Пахомій (Кедров) (1876–1937). *Сіверянський літопис*. 2008. № 3. С. 43–51.